

Rusudan Choloqashvili and Kevin Tuite
(Georgia, Canada)

The Common Mythic Roots of a Kisti Legend and the Georgian Ballad *Eteriani*¹

The Kisti Chechen tale “The vine of love” was recorded in Tusheti in the 2nd half of the 19th century by I. Tsiskarishvili, and a Russian version of it was published in the journal *Zurna*.² The Russian text is a stylized rendering, overlaying the poignant story of two doomed Kisti lovers. The heart of the story is how a young man and woman died unmarried, because of a friend’s betrayal: Believing a falsehood told by a shepherd, that an evil spirit was at the water spring, Omar-Ali mistakenly killed his lover Gazelo who had been awaiting him there. When the lad found out to his horror what he had done, he killed the deceitful shepherd, and then himself. In view of the artlessness of the story, one could consider it an ordinary example of folklore, if not for evidence from beginning and end of the story which demonstrates its link to mythic thought and traditional ritual. In particular, in the introduction it is said that every Kisti knows this story, and they sing it at festive gatherings. At the end it is stated that from the graves of the lovers, whom the people buried side-by-side, there grew two grapevines, which attached themselves to a nearby tree, and wrapped around each other, as once did the young people buried beneath them.

It is also important to note that the people believed this (the intertwined twines) to be a manifestation of divine will, and henceforth the site is considered sacred.³ Each newly-married couple would visit the sacred gravesites, and pledge fidelity by the vines of love. Once established, this ritual is evidence of the symbolic significance attributed to the vines growing from the graves of the young couple, and the tree to which they are attached. They can be compared to widespread myths of a tree growing from the body of a dead divinity, as noted by Eliade (1957): *In illo tempore*, a divine being — which typically took the form of a girl or young woman, or sometimes a young man — agreed to offer her own body as sacrifice, in order that tuberous plants or fruit-trees would grow from it.

Understanding the mythic meanings of the grapevine and the tree will help us interpret the underlying meanings of the Kisti text. We will also bring into consideration data from Georgian folklore and ethnography. The Georgians are close neighbors of the Kistis, and have numerous beliefs and practices related to grapevines. One important

---

1 This research was carried out with the financial support of the Shota Rustaveli Research Foundation (grant № FR17-160, project leader R. Choloqashvili). The opinions expressed in this article are those of the author, and do not necessarily represent those of the Foundation.

2 Лозы любви (Кистинское предание), *Зурна*, 1855, pp 155-174.

3 One recalls Cassirer’s (1960) belief that people live not only in nature, but also in a universe of symbols.

source is the folk ballad entitled “Eteriani”, with which the Kisti tale, especially its ending, bears a close resemblance.

The symbolism of vines and trees has been well-studied by Georgian ethnologists, for example, the ritual round-dance songs referring to a vine growing onto a poplar tree (*alvis-xe*), which stands at the court of God. Variants of this ballad have been recorded throughout Georgia Bardavelidze (1957: 100) noted 17 examples, such as these:

ჩვენი ბატონის კარზედა	At the court of our lord.
ხე აღვად ამოსულაო,	a poplar tree has grown,
წვერზე მაუსხამს ყურძენი,	at its top it bears grapes,
საჭმელად ჩამასულაო,	which are good to eat.
მაგის უჭმელი ქალ-ვაჟი	The girl and boy who do not eat them
უდროოდ დამაშულაო.	will perish before their time.
	(Chikovani 1972: 115).

***

ღმერთმა ვაზი გაგვიჩინა,	God created the vine for us.
გვერდით მოუსვა სარია.	at its side he planted a stake.
	(Chikovani 1972: 168).

Bardavelidze (1957: 58) considers the eating of the ripe grapes as a sort of communion with the life force of the of the holy vine. The death of the girl and boy (*dashaveba* = cover in black) results from the sin of not eating the ripe grapes. Therefore, in the author’s opinion, this ritual song conserves an archaic belief in the grapevine planted at the shrine as a tree of life (loc. cit). In the view of Surguladze (1993: 178), whoever does not taste of the tree of fertility will die early, in accordance with the belief that life is obtained from the tree of life.

In traditional Georgian belief, the tree received its life-giving properties because it is inhabited by a divinity, and linked to heaven by a chain (*shibi*; Surguladze 1993: 184). Aside from the tree that stands at the “our lord’s” court, there are the poplar trees the grow at the court of St Theodore or St George (Surguladze 1993: 176); likewise, the courts of the Pshav-Xevsur deities K’op’ala, the Trinity and the Mother of God. The cult of the holy tree or world tree is widespread among the world’s cultures, and the tree itself is considered a god (Golan 1993: 156). In Georgian folk art, the subject of the tree of life is linked to that of the Great Mother (Chitaia 1941).

With regard to the Georgian folklore motif of the black-draped girl and boy who did not partake of the fruit of the grapevine, it should be noted that they died unmarried. This is the case for the protagonists of the Kisti tale, Gazelo and Omar-Ali, as well. Abesalom and Eter, the central figures of the Georgian ballad *Eteriani*, likewise died tragically before they could marry. More precisely, they pledged marriage at the doors of the church, but

the act was annulled by the fiendish Murman, who tossed millet seeds over his shoulder onto Eter, which turned into vermin and caused her to fall ill. In conformity with the conventions of myth, her illness led to death, and the marriage could not be consummated. In the text it is stated:

გუშინ შეყრილი მიჯნურნი	Two lovers joined yesterday,
დღეს უკვე გავიყარენით.	Today we have already been parted.

According to the ballad, Eter's existence does not really end with her death, for she continues to be held in the evil Murman's tower "nine mountains away" (Choloqashvili 2016). In numerous variants of the tale, Murman sells his soul to the devil, and becomes a demon himself. Abesalom's sister crosses the nine mountains to find Eter in Murman's castle:

ეთერო, გადმომივლია	Eter, I have walked across
ცხრა მთანი ფეხშიშველასა.	Nine mountains barefoot.
	(Eteriani, №4)

In nearly all variants of the *Eteriani*, the dead lovers are buried side by side, and a rose and a violet (rather than the two vines of the Kisti tale) grow from their graves. But in one version, it is said that "poplars grew from Eter's grave, they reached the sky" (Eteriani, №4). This tree is the world-tree, the tree of eternal life and renewal in numerous mythic traditions. As the source of fertility and the life force, this tree is at the center of a cult (Surguladze 1993: 189). The violet and the rose likewise have associations with the gods of fertility. This opinion was already expressed by Kotetishvili (1961), in reference to the Eteriani; and it is shared by Giorgadze (1993: 88). R. Tsanava considers the violet as the representation of a goddess (2002: 93). Besides the Eteriani, the motif of the violet and the rose, as symbols of dying and reviving divinities, is also featured in Georgian lullabies. The reference to these flowers in cradle songs is motivated by the belief that sleep is a sort of temporary death, and by mentioning these early-appearing spring flowers one assures that the child will wake up. This type of explanation might also apply to the appearance of the two flowers in rituals to drive away infectious diseases such as smallpox, euphemistically referred to as "lords" (Tuite 2010). People once imagined illness, like sleep, as temporary death. Hence, the invocation of the violet and rose (and sometimes other types of flowers) in healing rituals, the spreading of their leaves on the patient's bed, or on nearby furniture and carpets (Bardavelidze 1957: 87). In Bardavelidze's view, these practices were intended to please the "lords", so that they would not harm the sick child. In earlier times, however, the ritual might have been a means of attracting the divinities of nature and fertility, by evoking the sights and smells of spring. One thinks of Aphrodite, the goddess of the renewal of nature, always accompanied by roses, daffodils, violets, lilies and the like (Losev 1980: 132). The chant accompanying the ritual can be compared to

birdsongs in springtime. All of this created an atmosphere of awakening and renewal in the family, improving the patient's chances of recovery.

Also important is the function attributed to the tree, or its symbolic representation, in the context of the ritual. The "tree offered to the lords" was a mulberry branch with many twigs, adorned with strips of colored paper or silk (Bardavelidze 1957: 92). Bardavelidze describes in detail how the ritual was performed in earlier times, and she notes how certain elements of the ritual once denoted the Great Mother Nana, the renewer of nature and fertility (1957: 93).

Each spring, the dead Abesalom and Eter return in the form of the violet and the rose:

ეს გაზაფხულიც მოვიდა
მარტი, აპრილი, მაისი.

It came again in the spring,
March, April, May.

(Eteriani №20)

That is, the protagonists of the Eteriani – Abesalom and Eter – only underwent a change of form after death, a metamorphosis. In ancient societies, people believed that life was not bounded by space and time, mythic thought did not acknowledge the finality of death (Xidasheli 2001: 30-31). Thus, the love described in the Eteriani went beyond the relationship between two mortals, and became a divine form of love, in that the two characters possessed the power of renewal, being of divine origin. The same could be said of the untimely-deceased couple in the Kisti narrative, from whose graves there grew two grapevines. Aside from its symbolization of universal renewal, the vine was attributed divine powers, being, like the tree, the dwelling place of supernatural beings. Thus the two vines growing onto the tree were bearers of rich mythic symbolism, pertaining to dying-and-rising gods of world renewal.

When we speak of the mythic interpretation of the vine and the tree, not all vines or trees are intended, of course. Their special role is also dependent on where they grow. In Georgian ritual songs, it is at the "court of God" (*ghvtis k'ari*); in the Kisti tale, they spring from the lovers' graves. In the *Eteriani* also, the violet and rose growing from the lovers' tombs have divine attributes.

According to Eliade, "among countless stones, one stone becomes sacred and hence instantly becomes saturated with being ... The object appears as the receptacle of an exterior force that differentiates it from its milieu and gives it meaning and value" (1949; 1954: 4). This special proximity to "the center" is like blessing or initiation (Eliade 1949). Thus, the visit to the sacred site, where the unfortunate Gazelo and Omar-Ali are buried, has even greater importance for a newly-married couple than indicated in the story. It was once more than a promising of faithfulness, although the original meaning of the ritual has faded with the passage of time. One can nonetheless detect traces in folk memory of its earlier function: Each new bride and groom, by visiting the site, subconsciously at least, anticipates divine blessing. As noted by Eliade, a sacral archetype underlies each ritual.

References:

- Bardavelidze, Vera. *Drevneyshie Religioznye Verovaniya i Obryadovoe Graficheskoe Iskusstvo Gruzinskikh Plemen*. Tbilisi: izdatel'stvo akademii nauk Gruzinskikoy SSR, 1957 (Бардавелидзе, Вера. Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племен. Тбилиси: издательство академии наук Грузинской ССР, 1957).
- Chit'aia, Giorgi. "Sitsotskhli His Mot'ivi Lazur Ornament'shi". *Moambe*. Tbilisi: sakartvelos metsnierebata akademia, 1941 (ჩიტაია, გიორგი. „სიცოცხლის ხის მოტივი ლაზურ ორნამენტში“. *მოამბე*. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, 1941).
- Chikovani, Mikheil; Shamanadze, Nodar (Shemdgenebi). *Kartuli Khalkhuri P'oezia*, I. Tbilisi: gamomtsemloba "metsniereba", 1972 (ჩიქოვანი, მიხეილ; შამანაძე, ნოდარ (შემდგენლები). *ქართული ხალხური პოეზია*, I. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1972).
- Chikovani, Mikheil., Shamanadze, Nodar (Shemdgenebi). *Kartuli Khalkhuri P'oezia*, II. Tbilisi: gamomtsemloba "metsniereba", 1973 (ჩიქოვანი, მიხეილ; შამანაძე, ნოდარ (შემდგენლები). *ქართული ხალხური პოეზია*, II. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1973).
- Choloq'ashvili, Rusudan. Eteris, Abesalomisa da Murmanis Mitosuri Sakheebi "Eterianshi". *Kartuli Polklori*, 8, (XXIV). Tbilisi: TSU st'amba, 2016 (ჩოლოყაშვილი, რუსუდან. ეთერის, აბესალომისა და მურმანის მითოსური სახეები „ეთერიანში“, ქართული ფოლკლორი, 8, (XXIV). თბილისი: თსუ-ს სტამბა, 2016).
- Eteriani. Kartuli Khalkhuri P'roza*, IV. Khelnats'eri Inakheba Shota Rustavelis Sakhelobis Kartuli Lit'erat'uris Inst'it'ut'is Polk'loris Ganq'opilebashi (ეთერიანი, ქართული ხალხური პროზა, IV. ხელნაწერი ინახება შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილებაში).
- Eliade, Mircha. *Le Mythe de l'éternel retour: archetypes et répétition*. Paris: Librairie Gallimard, 1949 (Eng. tr. *The myth of the eternal return*, Pantheon Books, 1954).
- Eliade, Mircha. *Mythes, rêves et mystères*. Editions Gallimard. Paris: 1957.
- Eliade, Mircha. *Mitebi, Sizmrebi da Mist'eriebi*. Tbilisi: gamomtsemloba "alefi", 2018 (ელიადე, მიჩა. მითები, სიზმრები და მისტერიები. თბილისი: გამომცემლობა „აღეფი“, 2018).
- Giorgadze, Marina. *Kartuli Khalkhuri Sats'eschveulebo P'oezia*. Tbilisi: 1993 (გიორგაძე, მარინა. *ქართული ხალხური საწესვეულებო პოეზია*. თბილისი: 1993).
- Golan, A. *Mif i Simvol*. Moskva: ruslit, 1993 (Голан А. Миф и символ, М.: руслит, 1993.)
- Kassirer, Ernst. *Was ist der Mensch? Versuch einer Philosophie der menschlichen Kultur*. Stuttgart. W. Kohlhammer. Tbilisi: 1960.
- K'assirer, Ernst'. *Ra Aris Adamiani?* Tbilisi: 1983 (კასირერი, ერნესტ. რა არის ადამიანი? თბილისი: 1983).
- Khidasheli, Manana. *Samq'aros Surati Arkaul Sakartveloshi*. Tbilisi: gamomtsemloba "nek'eri", 2001 (ხიდაშელი, მანანა. *სამყაროს სურათი არქაულ საქართველოში*. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2001).
- Kot'et'ishvili, Vakht'ang. *Khalkhuri P'oezia*. Tbilisi: gamomtsemloba "sabchota sakartvelo", 1961 (კოტეტიშვილი, ვახტანგ. *ხალხური პოეზია*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1961).

- Losev, A. F. *Afrodite, Mify Narodov Mira*. Moskva: izdatelstvo "sovetskaya enciklopediya", 1980 (Лосев А. Ф. Афродите, Мифы народов мира. Moskva: издательство "советская энциклопедия", 1980).
- Surguladze, Irak'li. *Kartuli Ornament'is Simbolik'a*. Tbilisi: gamomtsemloba "samshoblo", 1993 (სურგულაძე, ირაკლი. *ქართული ორნამენტის სიმბოლიკა*. თბილისი: გამომცემლობა „სამშობლო“, 1993).
- Tuite, Kevin. The violet and the rose. A Georgian lullaby as song of healing and socio-political commentary. Cultural Archetypes and Political Change in the Caucasus. Nino Tsitsishvili & Sergey Arutiunov, eds. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 67-87, 2010.
- Tsanava, Rusudan. *Mito-rit'ualuri Modelebis Genezisisa da Pormirebis Sak'itkhebisatvis*. "Ak'ademia", №4. 2002 (ცანავა, რუსუდანი. *მითო-რიტუალური მოდელების გენეზისისა და ფორმირების საკითხებისათვის*. „აკადემია“, №4. 2002).

რუსუდან ჩოლოყაშვილი (საქართველო)

ქვეინ თუითი
(კანდა)

ქისტური თქმულებისა და ქართული „ეთერიანისა“ საერთო მითოსური ფესვები

რეზიუმე

საკვანძო სიტყვები: რიტუალი, ვაზი, ხე, მიჯნურობა, ქორწილი.

ქისტური თქმულება „ვაზი სიყვარულისა“ ჩანერილია თუშეთში ი. ცისკარიშვილის მიერ XIX საუკუნის II ნახევარში და რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული კრებულში „Зурна“. ეს ტექსტი გარდა იმისა რომ თარგმანია, სტილიზებულიც არის და მასში მხატვრული ფერადოვანების გარეშე გადმოცემული მშვენიერი ქისტი წყვილის ტრაგიკული სიყვარულის ამბავი. აქ მოთხრობილია, თუ როგორ გახდა ახლობლის დაღატი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟის დაუქორწინებლად გარდაცვალების მიზეზი: მწყემსმა თავისი ბატონი – ომერ-ალი შეცდომაში შეიყვანა, უთხრა – ჩვენს წყაროს ავი სული დაჰპატრონებიაო და წყაროსთან მჯდომი სატროფოს მომლოდინე – გაზელო მოაკვლევინა. ვაჟი როცა გაერკვა, რა საშინელებაც მოხდა, ჯერ მოლაღატე მწყემსი მოკლა, შემდეგ კი თვითონ თვითმკვლელობით დაასრילה სიცოცხლე. ნაწარმოების ენის სისადავიდან გამომდინარე ის შეიძლება ჩვეულებრივ გადმოცემად ჩაგვეთვალო, რომ არა ორი მნიშვნელოვანი გარემოება: მის დასაწყისსა და ფინალში ჩანს, როგორც თავად ნაწარმოების, ასევე მასში მონათხრობი ამბის კავშირი მითოსურ სამყაროსა და ტრადიციულ რიტუალებთან. კერძოდ, მის შესავალში ნათქვამია, რომ ეს თქმულება იცის

ყველა ქისტმა და მას ყველა დიდ წვეულებაზე მდერთან; ნაწარმოების ბოლოს კი აღნიშნულია, რომ შეყვარებულთა საფლავიდან, რომელშიც ხალხმა მიჯნურები ერთად დამარხა, ამოიზარდა ორი ვაზი, რომელნიც ახლოს მყოფ ხეზე ასულნი გადაეჭდნენ ერთმანეთს მსგავსად მათ ქვეშ ჩასვენებული ქალ-ვაჟისა.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ხალხს ეს გარემოება ღვთის ჩანაფიქრად გაუაზრებია და მას შემდეგ ეს ადგილი საყოველთაო თაყვანისცემის ობიექტად ქცეულა. სწორედ ამიტომაც, ყოველი ახლად შეუღლებული წყვილი საქორწილო რიტუალის შესრულების შემდეგ თავს მოვალედ თვლის ეწვიოს ამ წმინდა საფლავს და სიყვარულის ვაზთან დადოს ერთგულების აღთქმა.

ტრადიციულად დამკვიდრებული ეს რიტუალი სწორედ იმის დასტურია, რომ ტრაგიკულად დაღუპულთა საფლავზე ამოსული ორი ვაზი და იქვე მყოფი ხე, რომელზეც ისინი ერთმანეთზეა გადაჭდობილი, მითოსური დატვირთვის მქონე სახე-სიმბოლოებია. როგორც მ. ელიადე აღნიშნავს, ზოგიერთი ხალხის მითოსური წარმოდგენის მიხედვით ითვლებოდა, რომ ხის ამოსვლა გარდაცვლილი ღვთაებრივი არსების სხეულიდან ხდებოდა.

ვაზისა და ხის მითოსური მნიშვნელობის ცოდნა დაგვეხმარება ამ ნაწარმოების დედაარსის მართებულად გააზრებაში. ამისთვის ჩვენ მოვიშველიებთ, ქისტების ახლობელი ხალხის – ქართველების ზეპირსიტყვიერებისა და ეთნოლოგიის მონაცემებს. ამ საკითხის შესასწავლად ქართული მასალის გამოყენების საჭიროებაში დავრწმუნდებით, როცა გავითვალისწინებთ ვაზის კულტის განსაკუთრებულ დანიშნულებას ტრადიციულ საქართველოში. ამ თვალსაზრისით, ასევე დიდი მნიშვნელობა ექნება მითოსური სიმბოლოებითა და მოტივებით უხვად გაჯერებული ქართული ხალხური ეპოსის „ეთერიანის“ განხილვას ქისტურ ნაწარმოებთან მიმართებაში, რადგანაც მისი ფინალი და, შესაბამისად, დედააზრიც სრულად იდენტურია ქისტური თქმულებისა.

ქართველი ეთნოლოგების მიერ ქართულ ხალხურ შეოქმედებაში ვაზისა და საერთოდ ხის მითოსური სახე-სიმბოლოს მნიშვნელობა კარგად არის შესწავლილი. საწესჩვეულებო (საფერხულო) პოეზიის არაერთი ნიმუშის მიხედვით ღვთის კარზე ვაზი აღვის, ჭადრის ხეზეა ასული. ვ. ბარდაველიძე თვლის, რომ მნიფე ყურძნის შეჭმა გააზრებული იყო, როგორც ზიარება წმინდა ვაზის სასიცოცხლო ძალასთან. ქალ-ვაჟის დაშავება (შავით შემოსვა-გარდაცვალება) კი ვაზის მნიფე ნაყოფის უჭმელობით გამოწვეული ცოდვის შედეგად ითვლებოდა. ამგვარად, როგორც მკვლევარი აღნიშნავს, ამ რიტუალურ სიმღერაში შემონახულია უძველესი რწმენა იმისა, რომ სალოცავში გაზრდილი ვაზი ითვლებოდა სიცოცხლის ხედ. ი. სურგულაძეც მიიჩნევს, რომ ვინც ნაყოფიერების ხის ნაყოფს არ იგემებს, უდროოდ დაშავდება, მოკვდება. ამ წესის მიხედვით სიცოცხლე განხილულია სიცოცხლის ხისგან მიღებულ ნიჭად.

ქართველთა წარმოდგენით ხე სიცოცხლის მომნიჭებელი ძალითაა მოსილი, რადგან იგი ღვთაების სადგურია და ცასთან შიბით (ჯაჭვით) არის დაკავშირებული (სურგულაძე). „ჩვენი ბატონის“ კარზე ამოსული ხის გარდა ხე ალვად, ჭადრად ამოდის: წმინდა თევდორეს, წმინდა გიორგის კარზე (სურგულაძე); ასევე – წმინდა კოპალას, წმინდა სამებისა და ღვთისშვილის კარზეც. საერთოდ მრავალ ხალხში იყო გავრცელებული წმინდა ხის –სამყაროს ხის თაყვანისცემა და ის გაიაზრებოდა, როგორც დიდი ღვთაება (გოლანი). ქართულ ხალხურ ხელოვნებაში სიცოცხლის ხის სიუჟეტი დაკავშირებულია დიდი დედის კულტთან (ჩიტაია).

ქართული ხალხური ლექსის მიხედვით, შავით მოსილი ქალ-ვაჟი რომ ვაზის ნაყოფის უჭმელია, იმაზე უნდა მიაწინებდეს, რომ ისინი დაუქორწინებლები – შეუუღლებლები დარჩნენ. ფაქტია, რომ ქისტური თქმულების პერსონაჟები – გაზელო და ომერ-ალი, მართლაც, დაუქორწინებლები დაიხოცნენ. როგორც ჩანს, „ეთერიანის“ აბესალომისა და ეთერის ტრაგიკულად დაღუპვის მიზეზიც ეს იყო. მართალია, მათ ტაძარში ჯვარი დაინერეს, მაგრამ მათი ქორწინება ტაძრის კარებთანვე გაუქმდა, როცა ეშმაკულმა მურმანმა ეთერს ხელუკულმა ფეტივი შეაყარა და დაასნეულა. მითოსური გააზრებით, ადამიანის დაავადება მის გარდაცვალებას უნდა ნიშნავდეს და, ამდენად ბუნებრივია, წყვილის შეუღლება ველარ მოხდებოდა.

წანარმოების მიხედვით, ეთერი, თითქოს ისევ აგრძელებს ცხოვრებას, მაგრამ ეს უკვე იმქვეყნიური ცხოვრებაა, რადგანაც მისი სამყოფელი ცხრა მთას იქით – „იმ“ ქვეყანას – ეშმაკეული მურმანის კოშკია. „ეთერიანის“ მთელ რიგ ვარიანტებში კარგად ჩანს, რომ ეშმაკთან წილნაყარი მურმანი თავადაც ეშმაკია. ეთერის სანახავად მის ციხეში მისასვლელად აბესალომის დამ ხომ ცხრა მთა გადაიარა.

ქართული ეპოსის თითქმის ყველა ვარიანტში მიჯნურთა საფლავზე ორი ვაზის ნაცვლად ია და ვარდი ამოდის. მის მხოლოდ ერთ ტექსტშია ნათქვამი, რომ „ეთერისა და ცათა სწორის საფლავზე ალვის ხეები ამოვიდა, ცასა სწვდებოდა“. ეს ხე, რასაკვირველია, სამყაროს ხეა, ხე, რომელიც მარადიული სიცოცხლისა და განახლების სიმბოლოა ყველა ხალხის მითოსური გააზრების მიხედვით. ხე ითვლებოდა ნაყოფიერებისა და სიცოცხლის ძალთა გამგებლად, სამყაროსა და, შესაბამისად, კულტის ცენტრად (სურგულაძე). იისა და ვარდის კავშირიც ნაყოფიერების ღვთაებასთან ეჭვს არ იწვევს. მათ შესახებ სწორედ „ეთერიანის“ მიხედვით ჯერ კიდევ ვ.კოტეტიშვილი გამოთქვამდა ამ ვარაუდს (კოტეტიშვილი) და ამ მოსაზრების გაზიარება ადრეც მოხდა მ.გიორგაძისა და რ. ჩოლოყაშვილის შრომებში. იას ქალღვთაებად თვლის რ.ცანავაც.

„ეთერიანის“ გარდა ია და ვარდი როგორც მოკვდავი და მკვდრეთით აღმდგომი ღვთაებები ჩანან ქართულ აკვნის სიმღერებშიც. მათში ამ მცენარეთა არსებობის მიზეზი იმ გარემოებით უნდა აიხსნას, რომ მითოსური გააზრებით, ადამიანის დაძინება მის დროებით გარდაცვალებად უნდა

ყოფილიყო გააზრებული და, როგორც ჩანს, ამ ტრადიციულ სიმღერებში გაზაფხულის პირველი მცენარეების მოხსენიებას ბავშვის კეთილად გაღვიძებისათვის უნდა შეეწყოს ხელი. ამავე ტიპის მითოსურ გააზრებასთან უნდა გვეკონდეს საქმე ბავშვთა ინფექციური დაავადებების, ე.წ. „ბატონების“ დროს ოჯახში შესასრულებელ რიტუალში ამ ყვავილების განსაკუთრებულ როლთან დაკავშირებითაც. უძველესი ადამიანისათვის, ძილის მსგავსად, ავადმყოფობაც დროებით გარდაცვალებად უნდა ყოფილიყო გააზრებული და მისი გამოჯანმრთელების ხელშეწყობის მიზნით ჩატარებულ საოჯახო რიტუალში ეს ყვავილები გამორჩეულ ფუნქციას ამიტომაც ასრულებდა: იებსა და ვარდებს უყრიდნენ ავადმყოფს სანოლში, ასევე ავადმყოფის ახლოს იატაკს და ავეჯსაც ფარავდნენ ამ ყვავილებით, ასევე – მინდვრის სხვა ყვავილებითა და სიმწვანით (ბარდაველიძე). ვ. ბარდაველიძე ამ საკითხთან დაკავშირებით მიუთითებს, რომ ეს კეთდება, ბატონებისათვის სიამოვნების მისანიჭებლად, რადგან აუცილებელი იყო ბატონების მოფერება, გამხიარულება (ბარდაველიძე). მართლაც, ბოლო პერიოდში ასე გაიზარებოდა ეს რიტუალი, მაგრამ მისი თავდაპირველი დანიშნულება ავადმყოფის გამოსაჯანმრთელებლად გამიზნული აუცილებლად შესასრულებელი ტრადიცია უნდა ყოფილიყო. ამ ყვავილებითა და სიმწვანით ოჯახი ბუნების ნაყოფიერების ღვთაებას იწვევდნენ და, შესაბამისად, მას გაზაფხულის სილამაზესა და სურნელებს ახვედრებდნენ. ბუნების განმაახლებელი ღვთაება აფროდიტე ხომ მუდამ ვარდების, ნარგიზების, იების, შროშნების... გარემოცვაშია (ლოსვეი). რიტუალში შესასრულებელი გალობაც გაზაფხულზე მოფრენილ ფრინველთა ჭიკჭიკის იმიტაციად შეიძლება ჩაითვალოს. ყოველივე ეს ბუნების გამოღვიძებისა და განახლების განწყობას ქმნიდა ოჯახში და ავადმყოფის გამოჯანმრთელებისათვის ხელშეწყობ პირობად მიიჩნეოდა.

მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ამ რიტუალის შესრულებისას ხესაც, უფრო ზუსტად, ხის სიმბოლურ გამოხატულებას მნიშვნელოვანი ფუნქცია ენიჭებოდა. „ბატონებისათვის მისართმევი ხე“ იყო თუთის მრავლად განტოტვილი რტო მორთული ქაღალდებისა და აბრეშუმის ნაჭრების ფერადი ნახევებით (ბარდაველიძე).

გარდაცვლილი აბესალომი და ეთერიც ხომ სწორედ გაზაფხულზე უბრუნდებიან ამ სამყაროს იისა და ვარდის სახით:

ეს გაზაფხულიც მოვიდა –
მარტი, აპრილი, მაისი.

ე.ი. „ეთერიანის“ მთავარმა გმირებმა – აბესალომმა და ეთერმა გარდაცვალებით მხოლოდ სახე იცვალეს, მათ მეტამორფოზა განიცადეს. ამდენად, „ეთერიანში“ მოთხრობილი მიჯნურობის ამბავი სცდება ჩვეულებრივ მოკვდავთა ურთიერთობის ფარგლებს და ესადაგება ღვთაებათა ტრფი-

აღს, რამეთუ მისი გმირები განახლების ძალის მქონენი არიან, გენეტიკურად – ღვთაებრივი წარმოშობისანი. იგივე შეიძლება ითქვას ქისტური თქმულების უდროოდ გარდაცვლილ პერსონაჟებზეც. რომელთა საფლავიდანაც ორი ვაზი აღმოცენდა. გარდა იმისა, რომ ვაზი სამყაროს განახლების შესაძლებლობის მქონე, ღვთაებრივი ძალის მატარებელი მცენარეა, ხეც უზენაესის სამყოფელად ითვლებოდა ოდითგანვე. ე.ი. ხეზე ასული ორი ვაზი დიდი მითოსური შინაარსის მატარებელი სახე-სიმბოლოა მკვდრეთით აღმდგომი და სამყაროს განახლების ძალის მქონე ღვთაებისა.

როდესაც ვაზისა და ხის მითოსურ გააზრებაზე ვსაუბრობთ, რასაკვირველია, ყველა ვაზსა და ხეს არ ვგულისხმობთ. მის გამორჩეულობას მისი ადგილსამყოფელი განაპირობებს. ქართულ საწესო ლექსებში ეს ადგილი ღვთის კარია, ქისტურ თქმულებაში – მიჯნურთა საფლავი. „ეთერიანშიც“ მიჯნურთა საფლავზე ამოსული ია და ვარდია ღვთაებრივი ძალმოსილების მქონე. ე.ი. ბედნიერი წყვილისათვის ამ წმინდა ადგილთან მისვლას გაცილებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა თავის დროზე, ვიდრე ნაწარმოებში ნათქვამი – ერთგულების ფიცის დადება. მართალია, ამ უძველესი რიტუალის თავდაპირველი დანიშნულება დროთა განმავლობაში დავიწყებას მიეცა, მაგრამ მასში უძველესი რწმენის კვალი, მაინც იყო შემორჩენილი ხალხში, რაც ამ ნაწარმოებშიც დაფიქსირდა. ე.ი. ყოველი ახლად დაქორწინებული წყვილი, ტრადიციული რწმენის ძალით, ამ წმინდა ადგილას მისვლით, ქვეცნობიერად ღვთაებრივ კურთხევას ელის.